

Яценко Володимир
канд. пед. наук, ст. наук. співр.,
ст. наук. співр. відділу навчання
географії та економіки
Інституту педагогіки НАПН України,
м. Київ

НАВЧАННЯ ТА ВИХОВАННЯ ДІТЕЙ НА ЗАСАДАХ ПЕДАГОГІКИ ВАСИЛЯ СУХОМЛИНСЬКОГО В УМОВАХ ВОЄННОГО ЧАСУ

Видатний український педагог Василь Олександрович Сухомлинський (1918 – 1970) залишив прийдешнім поколінням унікальну наукову і художню спадщину. Ці праці до сьогодні є актуальними для учителів і методистів Нової української школи, хоча дехто може зауважити, що вони були написані у минулій історичній епосі. Так, вони були написані дуже давно від сьогоднішнього дня але саме вони містять ті методичні «родзинки», які шукають сучасні освітяни в умовах воєнного часу з 24 лютого.

На чому ґрунтується педагогіка Василя Сухомлинського? Насамперед на духовній сфері людини, зокрема, як формувати моральні переконання, цінності учнівської молоді. Наприклад, у роботі «Проблеми виховання всебічно розвиненої особистості» наш Учитель власне формує цілу систему виховання цієї всебічно розвиненої особистості різними методами і формами роботи з учнями «колективно та індивідуальне читання, роздуми над оповіданнями з хрестоматії, а потім над великими книгами, присвяченими видатним людям» [1, с. 135]. Значну увагу науковець приділяв питанням духовного життя колективу, адже вбачав у цьому великий виховний потенціал. Направленість «педагогічного процесу, спрямованого на виховання всебічно розвиненої особистості, виключне значення має *життя переконань*» [там же, с. 218].

У праці «Роки отроцтва» В. Сухомлинський розкриває цілісну систему формування цих переконань. Головною формою роботи педагог визначає суспільно корисну діяльність, яка з віком учнів посилюється. На думку педагога поняття про колектив і його переконання поступово розширюється, включаючи «весь народ, Батьківщину...» [1, с. 308]. В незалежній Україні багато з того, що обґрунтовував В. Сухомлинський з політичної точки зору було забуто і навіть заборонено. Але саме формування переконань учнівської молоді про народ України і батьківщину де вони народились та проживають залишається і надалі надзвичайно актуальною педагогічною проблемою. Особливо потужними національно-патріотичними рухами в освітньому середовищі стало впровадження факультативів і курсів за вибором краєзнавчого змісту – «Географія рідного краю», «Історія рідного краю», «Література рідного краю» тощо. Які з середини 1990-х років з'являються в усіх регіонах країни, доволі швидко, хоча і стихійно, забезпечуються потужним навчально-методичним матеріалом. Наприклад, до сьогодні в Київській області викладаються систематизовані факультативні курси «Київщинознавство» (1-11 кл), які було схвалено для використання в освітньому процесі МОН України ще в кінці ХХ ст. – на початку ХХІ ст. [2].

В роботі «Формування виховного впливу колективу на особистість» Василь Олександрович розкриває велику гамму процесу соціалізації учнів. «У людині його людські риси формуються лише тому, що з першого у своєму житті вдиху він – істота суспільна. Загальна сутність людини проявляється у її відносинах, зв'язках, взаємовідносинах з іншими людьми. Пізнаючи світ і себе як частину світу, вступаючи у різноманітні відносини з людьми, відносини, що задовольняють його матеріальні та духовні потреби, дитина входить у суспільство, стає його частиною. Цей процес прилучення особистості до суспільства і, отже, формування особистості вчені називають соціалізацією» [1, с. 474]. На думку сучасних науковців-педагогів соціалізація – процес залучення індивіда до системи суспільних відносин, формування його соціального досвіду, становлення й розвитку як цілісної особистості [3, с. 433]. Якщо ми порівняємо дані визначення «соціалізації» то вони мають багато спільних рис і практично націлюють сучасних педагогів на вдумливу, серйозну роботу з соціалізації учнів. Це і вироблення під час навчальних занять в учнів вміння взаємодіяти в колективі, формування певних соціальних якостей та рис, бути ініціатором створення суспільних зв'язків, як в учнівському колективі, так і поза ним. І тут у Василя Олександровича продовжує вибудовуватися система формування особистості учнів, зокрема, для дитини має значення реакція на його бажання в якості пізнання себе як частини навколишнього світу, навчання відчувати, а потім і розуміти загальнолюдські цінності та норми, вміння сприймати учнівський колектив і особистість учителя. «Справжня майстерність вихователя полягає в тому, щоб перші почуття смутку, тривоги, занепокоєння дитина переживала, бачила та приймала близько до серця сльози іншої людини» [там же, с. 476]. Ця настанова з формування здатності відчувати душевний стан іншої людини, вміти ставити себе на місце іншого в різних ситуаціях надзвичайно актуальна в умовах воєнного часу.

Дана духовна робота особистості учнів формує особисті уявлення і поняття про щастя, як здійснювати правильні вчинки, вміти робити власну самооцінку і діяти по совісті. Тут необхідною умовою розвитку особистості учнів є інтелектуальне виховання. Традиційними формами розширення і поглиблення інтелектуального виховання залишаються гуртки юних істориків, філологів, математиків і фізиків, літературно-творчі та краєзнавчі, технічні й сільськогосподарські творчі об'єднання учнів. Де, панують дружні відносини з старшими учнями, які за переконаннями В.О. Сухомлинського є джерелом нових інтелектуальних багатств. Отже, рівень вимог до себе повинен підвищуватися одночасно із розвитком здібностей особистості учнів.

Список використаних джерел

1. Сухомлинський В. О. Вибрані твори : В 5-ти т. / Редкол. О. Г. Дзевєрін (передм.) та ін. К. : Рад. школа, 1979. Т. 1. 686 с.
2. Довгань А.І., Совенко В.В., Гудима В.М., Надтока О.Ф., Яценко В.С. Навчальна програма Київщинознавство для ЗНЗ І-ІІІ ст. / Лист Інституту модернізації змісту освіти від 15.07.2019 р. № 22.1/12-Г-673. Біла Церква : КОІПОПК, 2019. 31 с.
3. Гончаренко С.У. Український педагогічний енциклопедичний словник. Видання друге, доповнене й виправлене. Рівне : Волинські обереги, 2011. 552 с.